

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเรื่องการศึกษาความต้องการและการปรับตัวทางสังคมของผู้สูงอายุใน กรุงเทพมหานครและปริมณฑลนี้ เป็นการศึกษาลักษณะความต้องการและการปรับตัวทางสังคม ต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่บุคคลที่ผู้สูงอายุจะต้องเผชิญเมื่อตนเองมีอายุล่วงเข้าสู่วัยชรา

สรีระร่างกายของมนุษย์มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา นับตั้งแต่เริ่มปฏิสนธิจนถึงวัยสูงอายุ ในขณะที่มีอายุน้อยร่างกายจะมีการเปลี่ยนแปลง และสามารถปรับตัวได้อย่างรวดเร็ว เพื่อให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมได้ และมีการตอบสนองตามความจำเป็นเพื่อดำรงไว้ซึ่งชีวิต ความเสื่อมของมนุษย์มีผลมาจากการขาดความสามารถในการปรับตัว ภายในร่างกายของคนเราจะมีกระบวนการอยู่ 2 อย่างพร้อมกัน คือ กระบวนการเจริญเติบโต และกระบวนการเสื่อมโทรม อัตราการเกิดของกระบวนการทั้งสองนี้เปลี่ยนแปลงไปตามอายุ ในระยะเวลา 20 ปีแรกกระบวนการเจริญเติบโตจะเป็นไปอย่างรวดเร็ว ในขณะที่กระบวนการเสื่อมโทรมจะเป็นไปอย่างช้า ๆ ต่อมาในระยะ 40-50 ปีกระบวนการทั้งสองจะสมดุลกัน หลังจากนั้น กระบวนการเสื่อมโทรมจะเร็วขึ้น และกระบวนการเจริญจะลดลงอย่างรวดเร็วในอัตรา 0.3-1.3 เปอร์เซ็นต์ต่อปี จนกระทั่งสูญเสียการทำหน้าที่และตายไปในที่สุด (สุค แสงวิเชียร อังใน จรัสวรรณ เทียนประภาส, 2536)

ลักษณะความสูงอายุ จำแนกเป็น 3 ลักษณะ คือ ความสูงอายุในเชิงชีวภาพ (biological age) พิจารณาจากความสามารถในการทำหน้าที่ของอวัยวะที่สำคัญต่าง ๆ ของร่างกาย เช่น ศีรษะ หัวใจ สมอง เป็นต้น ซึ่งผู้ที่อายุมากย่อมมีประสิทธิภาพในการทำงานของอวัยวะต่าง ๆ ภายในร่างกายได้ลดน้อยลง ความสูงอายุในเชิงจิตวิทยา (psychological age) เป็นความสามารถในการปรับตัวของแต่ละบุคคลว่าควรจะมีการปรับตัวอย่างไรดี จึงจะสามารถเข้ากับสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป และความสูงอายุในเชิงสังคม (social age) หมายถึงบทบาทและนิสัยทางสังคมของแต่ละบุคคลที่มีต่อบุคคลอื่น ๆ ที่อยู่ร่วมสังคมเดียวกัน

การศึกษานี้ครั้งนี้ จะได้ให้ความสำคัญกับลักษณะความสูงอายุลักษณะที่ 2 และ 3 อันได้แก่ความสูงอายุในเชิงจิตวิทยา และความสูงอายุในเชิงสังคม โดยจะได้นำแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ มาใช้เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

1. ทฤษฎีความต้องการขั้นพื้นฐานของมาสโลว์
2. แนวคิดเกี่ยวกับการปรับตัวทางสังคม
3. แนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของผู้สูงอายุ
4. ทฤษฎีเกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ ได้แก่
  - 4.1 ทฤษฎีบทบาททางสังคม
  - 4.2 ทฤษฎีกิจกรรมทางสังคม
  - 4.3 ทฤษฎีถดถอยจากสังคม
  - 4.4 ทฤษฎีบุคลิกภาพทางสังคม
  - 4.5 ทฤษฎีระดับชั้นอายุทางสังคม
5. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. ทฤษฎีความต้องการขั้นพื้นฐานของมาสโลว์

ทฤษฎีมานุษยนิยมของมาสโลว์

สรวงศ์ ไคว้ตระกูล (2537 : 115 - 117) ได้สรุปแนวคิดของมาสโลว์ ซึ่งได้คิดทฤษฎีที่ได้รวบรวมความคิดของนักจิตวิทยา และนักจิตวิเคราะห์ที่เรียกว่า Holistic Dynamic Theory อันเป็นทฤษฎีที่ผสมผสานทฤษฎีเชิงพฤติกรรม ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของฟรอยด์และทฤษฎีมานุษยนิยมเข้าด้วยกัน โดยเน้นประเด็นความต้องการของมนุษย์ซึ่งอธิบายความต้องการไว้ ดังนี้

ความต้องการ (Needs) มาจากการขาดสมดุลทั้งภายในร่างกายและสิ่งแวดล้อมภายนอกในร่างกายแล้วทำให้เกิดแรงขับ (Drive) ขึ้น ความต้องการของคนมีมากบ้างน้อยบ้างอยู่ตลอดเวลา และ ทุกคนล้วนมีความต้องการด้วยกัน ความต้องการอาหารนับเป็นความต้องการภายใน (Physiological need) ความต้องการเกี่ยวข้องกับสังคมนับเป็นความต้องการภายนอก (Environmental need) เมื่ออยู่ในสภาพที่เกิดความขาดแคลนมาก ความต้องการจะมีกำลังบังคับสูงขึ้น เช่น ต้องการอาหารเมื่อเกิดความหิว ต้องการอยู่ในสังคมเมื่อเกิดความรู้สึกเดียวดายว่าเหว่เมื่อเกิดความขาดแคลน และต้องทนทุกข์ทรมานเพราะความไม่สมดุลทำให้เกิดการตอบสนอง (พฤติกรรม) ขึ้น

แรงขับ (Drive) เป็นสิ่งเร้าที่เกิดขึ้นมาจากความต้องการ (Need) เมื่อเกิดความต้องการแล้วจะทำให้เกิดความกระวนกระวาย หาส่งทางที่จะบำบัดความต้องการให้หายไป ภาวะความกระวนกระวายและการหาช่องทางบำบัดความต้องการนี้เองที่เรียกว่า แรงขับ (Drive) ยกตัวอย่าง เช่น ถ้าเกิดความต้องการอาหาร ก็จะถูกเร้าด้วย **แรงขับความหิว (Hunger Drivers)** แรงขับหรือสิ่งที่กระตุ้นให้เกิดการตอบสนองนี้มาจากแหล่งต่าง ๆ เป็นต้นว่า ทางกาย ทางสังคม ทางสติ

ปัญหา ฯลฯ เช่น เมื่อเกิดแรงขับความหิวจะมีอาการแสดงออกทางกายที่ต่างกันตามการอบรมทางสังคมและเท่าที่สติปัญญาจะบงการ เป็นต้นว่าบางคนปรุงอาหารรับประทานเอง หรือบางคนซื้อมารับประทานเอง และบางคนอาจใช้วิธีขโมยอาหารก็ได้ คำว่า “แรงขับ” (Drive) และ “แรงกระตุ้น” (Motive) นี้มักจะใช้ควบคู่กันในความหมายอย่างเดียวกัน

จากธรรมชาติของความต้องการและแรงขับนี้ มาสโลว์ได้แบ่งความต้องการขั้นพื้นฐาน (Basic Needs) ออกเป็น 5 ประเภท คือ ความต้องการทางสรีระ หรือความต้องการทางร่างกาย (Physiological หรือ Physical Needs) ความต้องการความมั่นคงปลอดภัยหรือสวัสดิภาพ (Safety Needs) ความต้องการความรักและเป็นส่วนหนึ่งของหมู่ (Love & Belonging Needs) ความต้องการรู้สึกว่าคุณค่า (Esteem Needs) และความต้องการรู้จักตนเองอย่างแท้จริงและพัฒนาตนเองที่ตามศักยภาพของตน (Self Actualization)

มาสโลว์ได้จัดลำดับขั้นความต้องการจากต่ำไปสูงดังนี้

ความต้องการทางสรีระ (Physiological Needs) หมายถึง ความต้องการพื้นฐานของร่างกาย เช่น ความหิว ความกระหาย ความต้องการทางเพศและการพักผ่อน เป็นต้น ความต้องการเหล่านี้เป็นความต้องการที่จำเป็นสำหรับมีชีวิตอยู่ มนุษย์ทุกคนมีความต้องการทางสรีระอยู่เสมอจะขาดเสียมิได้ ถ้าอยู่ในสภาพที่ขาดจะกระตุ้นให้คนมีกิจกรรมขนานขวายที่จะสนองความต้องการ

ความต้องการความมั่นคงปลอดภัยหรือสวัสดิภาพ (Safety Needs) หมายถึง ความต้องการความมั่นคงปลอดภัยทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจเป็นอิสระจากความกลัวขู่เข็ญ บังคับ จากผู้อื่น และสิ่งแวดล้อม เป็นความต้องการที่จะได้รับการปกป้องคุ้มครอง ความต้องการประเภทนี้เริ่มตั้งแต่วัยทารก จนกระทั่งวัยชรา ความต้องการที่จะมีงานทำเป็นหลักแหล่งก็เป็นความต้องการเพื่อสวัสดิภาพของผู้ใหญ่อายุนึง

ความต้องการความรักและเป็นส่วนหนึ่งของหมู่ (Love and Belonging Needs)

มนุษย์ทุกคนมีความปรารถนาจะให้เป็นที่รักของผู้อื่น และต้องการมีความสัมพันธ์กับผู้อื่น และเป็นส่วนหนึ่งของหมู่ ทราบว่าทุกคนยอมรับคนเป็นสมาชิก คนที่รู้สึกว่าเหงาไม่มีเพื่อน มีชีวิตที่ไม่สมบูรณ์เป็นผู้ที่จะต้องซ่อมความต้องการประเภทนี้ คนที่รู้สึกว่าคนเป็นที่รักและยอมรับของหมู่จะเป็นผู้ที่สมปรารถนาในความต้องการความรักและเป็นส่วนหนึ่งของหมู่

ความต้องการที่จะรู้จักตนเองมีค่า (Esteem Needs) ความต้องการนี้ประกอบด้วยความต้องการที่จะประสบความสำเร็จ มีความสามารถ ต้องการที่จะให้ผู้อื่นเห็นว่าตนมีความสามารถ และมีคุณค่าและมีเกียรติ ต้องการได้รับความยกย่องนับถือจากผู้อื่น ผู้ที่มีความสมปรารถนาในความต้องการนี้จะเป็นผู้ที่มีความมั่นใจในตนเอง เป็นคนมีประโยชน์และมีค่า ตรงข้ามกับผู้ที่ขาดความต้องการประเภทนี้ จะรู้สึกว่าคุณไม่มีความสามารถและมีปมด้อย มองโลกในแง่ร้าย

ความต้องการที่จะรู้จักตนเองตามสภาพที่แท้จริงและพัฒนาตามศักยภาพของตน (Self Actualization Needs) มาสโลว์อธิบายความต้องการที่เรียกว่า "Self Actualization" ว่าเป็นความต้องการที่จะรู้จักตนเองตามสภาพที่แท้จริงของตน จะกล้าที่จะตัดสินใจเลือกทางเดินของชีวิตรู้จักค่านิยมของตนเอง มีความจริงใจต่อตนเอง ปรารถนาที่จะเป็นคนดีที่สุดเท่าที่จะมีความสามารถทำได้ ทั้งทางด้านสติปัญญา ทักษะและอารมณ์ความรู้สึก ขอมรับตนเองทั้งส่วนดีส่วนเสียของคน ที่สำคัญที่สุดคือ การมีสติที่จะยอมรับว่าคนใช้กลไกในการป้องกันตนเองในการปรับตัวและพยายามที่จะเลิกใช้ เปิดโอกาสให้ตนเองเผชิญกับความจริงของชีวิตเผชิญกับสิ่งแวดล้อมใหม่ ๆ โดยคิดว่าเป็นสิ่งที่ "ท้าทาย" "น่าตื่นเต้น" และมีความหมาย กระบวนการที่จะพัฒนาตนเองเต็มตามที่ตามศักยภาพของตน เป็นกระบวนการที่ไม่มีจุดจบตลอดเวลาที่มีชีวิตอยู่ มนุษย์ทุกคนมีความต้องการที่จะพัฒนาตนเองเต็มตามที่ตามศักยภาพของตน เพราะมีน้อยคนที่จะได้ถึงขั้น "Self Actualization" อย่างสมบูรณ์ (แผนภาพที่ 1)

แผนภาพที่ 1 แสดงทฤษฎีความต้องการ 5 ลำดับขั้นของมาสโลว์

นอกจากความต้องการพื้นฐาน 5 ประเภท ดังกล่าว ผู้ที่เคยอ่านทฤษฎีของมาสโลว์จะพบว่ามีความต้องการอีก 2 ประเภท รวมอยู่ด้วย คือ ความต้องการที่จะรู้และเข้าใจ (Needs to Know and Understand) และความต้องการทางสุนทรียภาพ (Aesthetic Needs) เป็นลำดับขั้นที่ 6 และลำดับขั้นที่ 7 ตามลำดับ

สรุปแนวคิดความต้องการขั้นพื้นฐาน

จากทฤษฎีความต้องการขั้นพื้นฐานของ Maslow ผู้วิจัยจะได้สรุปแนวคิดเพื่อนำไปใช้เป็นกรอบในการกำหนดตัวแปรในการศึกษาโดยพิจารณาตัวแปรที่เหมาะสม และจำเป็นต่อการศึกษาความต้องการของผู้สูงอายุ ดังนี้

ความต้องการขั้นต่าง ๆ สำหรับผู้สูงอายุ ประกอบด้วย

1. ความต้องการด้านความเป็นอยู่ ฐานะทางเศรษฐกิจ และความมั่นคงปลอดภัย
2. ความต้องการความรัก ความอบอุ่น
3. ความต้องการการยอมรับ การรู้สึกว่าคุณค่า
4. ความต้องการแสวงหาตนเอง

2. แนวคิดเกี่ยวกับการปรับตัวทางสังคม

โดยปกติมนุษย์ทุกคนมักแสวงหาความสุขในการดำรงชีวิต รวมทั้งผู้สูงอายุที่อยู่ร่วมในสังคมไทย ซึ่งผู้สูงอายุเหล่านั้นมีโอกาสจะต้องประสบกับภาวะดิ่งเกรียง ต้องต่อสู้กับเหตุการณ์และสภาพปัญหาต่าง ๆ ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ สังคม สภาพแวดล้อม ไม่ว่าจะเป็นการที่ตนเองรู้สึกสูญเสียบทบาททางสังคม ตำแหน่งหน้าที่การงาน รายได้ ทำให้ผู้สูงอายุเกิดความกังวลและขาดความสุข บุคคลบางคนอาจจะประสบความสำเร็จในการทำงานมีศตวรรษาคคี แต่บางคนอาจล้มเหลว ทำให้เกิดความท้อแท้ ขาดความมั่นใจในการดำเนินชีวิต ซึ่งผลดังกล่าวในความแตกต่างของแต่ละบุคคลย่อมทำให้มีการปรับตัวการไปในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อให้สามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น โดยการปรับตัวการของแต่ละบุคคลในรูปแบบต่างกันไป ทั้งในระดับจิตสำนึกและจิตใต้สำนึกซึ่งเรียกกันว่า “การปรับตัว”

การปรับตัวของมนุษย์เป็นตามแรงผลักดันสองอย่าง (ชอล์คคดา โรจน์ดำรงฤทธิ์, 2533:32)
คือ

1. แรงผลักดันจากภายนอก (external demands) หมายถึง ข้อเรียกร้องอันเกิดจากสภาพแวดล้อมและสังคมจากการที่มนุษย์ต้องการท่ามกลางสิ่งแวดล้อมและสังคม ซึ่งจะเริ่มตั้งแต่วัยเด็กจนถึงวัยผู้ใหญ่ การแต่งงาน การประกอบอาชีพตลอดจนการดำเนินชีวิตทุกอย่าง ข้อเรียกร้องจากสังคมเหล่านี้ จะเป็นแรงผลักดัน และมีอิทธิพลต่อวิธีการปรับตัว เพื่อตอบสนองข้อเรียกร้องเหล่านั้น ซึ่งได้แก่ ความต้องการสร้างฐานะ ความต้องการทัดเทียมผู้อื่น

2. แรงผลักดันจากภายใน (internal demands) แรงกระตุ้นอันเกิดจากสภาพทางสรีระภายในร่างกาย และจากประสบการณ์ทางสังคมที่ได้เรียนรู้ในอดีต เป็นความต้องการภายในของแต่ละบุคคลเอง ได้แก่ ความต้องการแสดงความสามารถตามวัย ความต้องการทำสิ่งที่ตนพอใจ

ความหมายของการปรับตัว

นักวิชาการและนักจิตวิทยา ได้ให้ความหมายของคำว่า การปรับตัว ไว้หลากหลายได้แก่ Arkoff A (1968:4) ให้ความหมายของการปรับตัว หมายถึง การปะทะสังสรรค์ของบุคคลกับสิ่งแวดล้อมของเขา แต่ละบุคคลพยายามที่จะบรรลุความต้องการ และไปถึงเป้าหมายของตน ในขณะที่เดียวกันบุคคลก็อยู่ภายใต้ความกดดันจากสภาพแวดล้อม เพื่อให้มีพฤติกรรมในทางที่ถูกต้อง การปรับตัว นำไปสู่ความปรองดองระหว่างความต้องการของบุคคล และสิ่งแวดล้อม

Gillmer (1971:9) ได้อธิบายว่า การปรับตัว เป็นกระบวนการที่มนุษย์มีปฏิกริยา โต้ตอบกับสิ่งแวดล้อมรอบตัวเป็นการปรับตัวเข้ากับปัญหา รวมถึงการปรับสภาพปัญหาที่เป็นอยู่ให้เข้ากับความต้องการด้วย

Bertrand (1969:18) ให้ความหมายการปรับตัวว่า เป็นกระบวนการทางสังคมที่เกิดขึ้นโดยจะรู้ตัวหรือไม่ก็ตาม ในการที่จะเลือกทางเลือกต่าง ๆ เพื่อการปฏิบัติสิ่งใดสิ่งหนึ่งทางเลือกปฏิบัติดังกล่าวนั้น อาจจะเป็นการหลีกเลี่ยงการทำให้หมดไปซึ่งข้อขัดแย้งระหว่างบุคคล หรือกลุ่มพฤติกรรมดังกล่าวจะเกิดขึ้นในลักษณะของการปฏิบัติต่างตอบแทนซึ่งกันและกัน และเชื่อว่าการปรับตัวนี้เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ทางสังคมมากกว่าจะเกิดขึ้นมาจากการถ่ายทอดทางกรรมพันธุ์

โสภา ชูทิฤชชัย (2528:158) กล่าวว่า การปรับตัว หมายถึงความสามารถในการเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ ความเป็นอยู่ โดยต้องคำนึงถึงความเป็นจริงต่าง ๆ นอกจากนี้ยังต้องเป็นผู้ที่สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขภายใต้กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของสังคม สมาคมต่าง ๆ ที่เข้าไปเกี่ยวข้อง เป็นต้น

มบุญ คณะวัฒนะ (2526:142) การปรับตัว หมายถึง ความสามารถที่จะสร้างความสัมพันธ์กับคนอื่นได้อย่างน่าพอใจ คนที่ปรับตัวได้ดีจะมีความรู้สึกนึกคิดถึงความต้องการ และความรู้สึกของคนอื่น ๆ

ลักษณะการปรับตัว

Tindall (1959 อ้างถึงใน อทิติยา นวลศรี, 2528) กล่าวถึง ลักษณะการปรับตัวที่ดีไว้ 6 ประการ คือ

1. รักษาบุรณาการของบุคลิกภาพไว้ได้โดยอาศัยความสามารถในการผสมผสานความต้องการของคนกับพฤติกรรมที่แสดงออกเพื่อตอบสนองความต้องการนั้น โดยที่พฤติกรรมดังกล่าวต้องเข้ากันได้กับสิ่งแวดล้อม
2. การปฏิบัติตามปทัสฐาน (Norm) ของสังคม
3. การยอมรับสภาพความเป็นจริง
4. มีความมั่นคง
5. มีวุฒิภาวะ
6. มีอารมณ์ในลักษณะที่เป็นปกติเสมอ คือ สามารถควบคุมอารมณ์ไม่ให้พุ่งชนไปกับสิ่งแวดล้อมภายนอก กล่าวคือ เมื่อพบความลำบากก็ไม่ท้อแท้ มีกำลังใจที่จะต่อสู้กับอุปสรรค และเมื่อประสบความสำเร็จก็ไม่ควรดีใจจนลืมหิว

Eastwood Alwater (1994:5) กล่าวว่า การปรับตัวที่ประสบผลสำเร็จมาจากบทบาทที่เข้มแข็งของบุคคลอันสืบเนื่องมาจากจิต นักจิตวิทยาผู้กล่าวถึงการปรับตัวของมนุษย์ 2 ทางคือ การปรับตัวเราเอง และ การปรับตัวกับสิ่งแวดล้อมของเรา โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. การปรับตัวในส่วนบุคคล หมายถึง ความคิด ความรู้สึก ความต้องการภายในของแต่ละคน แรงขับส่วนหนึ่งจะเกิดจากสภาพทางสรีระของบุคคล เช่น ความต้องการอาหาร น้ำ เพื่อให้ดำรงชีพอยู่ได้ อีกส่วนหนึ่ง เกิดจากสภาวะทางจิต ซึ่งเป็นผลจากการเรียนรู้ประสบการณ์ เช่น ความต้องการความอบอุ่น

2. การปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อม หมายถึงข้อเรียกร้องอันเกิดจากสภาพแวดล้อมและสังคมมนุษย์ จะต้องมีการปฏิบัติได้ด้อยและปรับพฤติกรรมให้สอดคล้อง

การปรับตัวทางสังคม (Social Adjustment)

นอกจากการปรับตัวทางด้านอารมณ์แล้ว ยังมีการปรับตัวทางสังคม ทั้งนี้เพราะว่าการปรับตัวเป็นกระบวนการทางสังคมและทางจิต ที่ใช้ในการเผชิญกับปัญหา หรือแรงผลักดันทั้งภายในตนเอง และภายนอกเพื่อให้เกิดภาวะความสมดุลทางจิตและเป็นการปรับตัวให้เข้ากับสังคมรอบข้าง ทั้งนี้เนื่องจากสังคมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา แม้จะไม่สามารถเห็นได้ชัดเจนในระยะสั้น สภาพการเปลี่ยนแปลงได้ก่อให้เกิดผลกระทบทั้งทางบวกและทางลบ

Hurlock (1978) กล่าวถึงการปรับตัวทางสังคม และการปรับตัวภายในตนเองว่า ถ้าเด็กมีการปรับตัวดีจะมีลักษณะยอมรับสภาพของตนเอง มีความเชื่อมั่นในตนเองว่าสามารถจะช่วยเหลือผู้อื่นได้ มีความเป็นประชาธิปไตย มีวิธีสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่นได้ดี สนใจคนอื่น เพราะผู้ที่มีลักษณะเป็นผู้นำนั้นจะปฏิบัติตามความต้องการของกลุ่ม แต่มีใจทำตามกลุ่มอย่างไม่มีเหตุผล และอาจจะมีสิ่งแปลกใหม่มาเสนอต่อกลุ่มเสมอ

ความหมายของการปรับตัวทางสังคม

Hurlock (อ้างแล้ว :260) ได้ให้ความหมายของการปรับตัวทางสังคมไว้ว่า เป็นความสำเร็จของบุคคลในการปรับตัวให้เข้ากับกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ได้ คนที่ปรับตัวได้ดีจะเรียนรู้ทักษะทางสังคมได้ เช่น ความสามารถในการเกี่ยวข้องกับคนอื่นทั้งกลุ่ม เพื่อน และคนแปลกหน้า ซึ่งจะช่วยพัฒนาทัศนคติที่ดีต่อสังคมด้วย เช่น ความตั้งใจที่จะช่วยเหลือผู้อื่น

การปรับตัวทางสังคม จึงเป็นความสามารถในการสร้างสัมพันธ์กับบุคคลอื่น และการอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นได้อย่างมีความสุข ทำให้รู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสังคม และสามารถร่วมกิจกรรมต่าง ๆ กับผู้อื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพตามความสามารถที่คนมีอยู่

Hurlock (อ้างแล้ว) ได้ให้หลักเกณฑ์สำหรับการพิจารณาถึง ลักษณะการปรับตัวที่ดีทางสังคม ซึ่งมี 4 ประการ คือ

1. การแสดงออก (Overt Performance) หากพฤติกรรมที่แสดงออกมานั้นเหมาะสมกับความคาดหวังของกลุ่มอายุ และระดับของการพัฒนาการแล้ว ก็จะเป็นที่ยอมรับของกลุ่ม
2. สามารถปรับตัวเข้ากับกลุ่มได้ทุกกลุ่ม
3. มีทัศนคติที่ดีต่อคนอื่น
4. มีความพอใจในสิ่งที่คนเป็นอยู่ (Personal Satisfaction)

จากลักษณะการปรับตัวโดยทั่วไปของมนุษย์ดังกล่าว ได้มีผู้กล่าวถึงลักษณะของผู้สูงอายุที่ปรับตัวได้ดีซึ่งมีลักษณะดังต่อไปนี้

1. มีความรู้เกี่ยวกับตนเอง (Self-knowledge) บุคคลที่ปรับตัวได้ดีจะต้องเป็นบุคคลที่รู้จักพลังจิต แรงงูใจ ความปรารถนา ความทะเยอทะยาน ความรู้สึก ความสามารถ และอารมณ์ต่าง ๆ ของตนเอง

2. ความรู้สึกว่าตนเองเป็นคนมีค่า (Self-esteem) ประกอบด้วยความรู้สึกที่ดีต่อตัวเอง และความสามารถที่จะทำหน้าที่ให้แก่สังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. ความรู้สึกมั่นคงอบอุ่น (Feeling of security) บุคคลที่ปรับตัวได้ดีจะต้องมีความรู้สึกว่าคุณได้รับการยอมรับว่าเป็นส่วนหนึ่งของสังคม และที่สำคัญคือมีความสบายใจต่อคนทั่วไป แสดงปฏิกิริยาออกมาได้ด้วยตนเอง หรือมีอิสระในการแสดงออก (Freedom of Action) คือสถานการณ์ทางสังคมที่แตกต่างกัน

4. ความสามารถในการรับและให้ความรัก (Ability to accept and give affection) การปรับตัวที่ดีต้องมีความสามารถที่จะสร้างความสัมพันธ์ และรักษาความสัมพันธ์ที่มีทั้งการให้และการรับไว้ได้ (Give and take Relationship) คนที่เจ็บป่วยทางจิตมักอยากจะได้รับความรักจากคนอื่นฝ่ายเดียว (One-way-flow of affection) แต่ตัวเองไม่สามารถจะให้ความรักเป็นการตอบแทนได้

5. การปราศจากความตึงเครียด และความรู้สึกที่เกินขีด (Absence of tension and Hypersensitivity) บุคคลที่ปรับตัวไม่ได้จะมีความทุกข์ที่เกิดจากความวิตกกังวลและความกลัวอยู่เวลานาน ๆ จะมีความรู้สึกต่อชีวิต ทั้งสดชื่นและเหี่ยวแห้งมากเกินไป

นอกจากนั้น สุโท เจริญสุข ยังสรุปถึงลักษณะของผู้ใหญ่ที่ดีที่มีการปรับตัวได้ดี 5 ลักษณะ ดังนี้ (สุโท เจริญสุข, 2523)

1. เป็นคนคิดอย่างมีจุดหมายปลายทาง
2. เป็นคนสามารถที่คิดการณ์ภายในได้
3. เป็นคนสามารถดำเนินกิจการที่ยุ่งยากสลับซับซ้อนได้
4. เป็นคนที่ยินดีรับฟัง และทำความเข้าใจความคิดเห็นและความสนใจของผู้อื่น
5. เป็นคนที่มีความชำนาญในการดำเนินการให้บรรลุวัตถุประสงค์ของตนต่อผู้อื่น

ดังนั้น ผู้สูงอายุที่สามารถปรับตัวได้ดีจะเป็นบุคคลที่สามารถเผชิญปัญหาและสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ โดยปราศจากความขัดแย้งในใจ และสามารถดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข และมีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นได้ รวมทั้งยังมีศักยภาพที่จะร่วมทำกิจกรรมทางสังคมได้

สรุปแนวคิดการปรับตัวทางสังคม

แนวคิดการปรับตัวทางสังคมที่จะนำมาใช้เป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาเรื่องนี้ จะเป็นการวัดระดับความสามารถในการปรับตัวที่ดีของผู้สูงอายุ ตามลักษณะการปรับตัว ดังนี้

1. การรู้จักตัวเอง รู้ความสามารถ รู้ความปรารถนาของตัวเอง และรู้จักอารมณ์ต่าง ๆ ของตัวเอง
2. การรู้จักคุณค่าของตัวเอง คือ ความสามารถในการทำหน้าที่ให้แก่สังคมอย่างมีประสิทธิภาพ
3. ความรู้สึกมั่นคงทางจิตใจ รู้สึกว่าตนเองได้รับการยอมรับ
4. การรับฟังและทำความเข้าใจความคิดเห็นของผู้อื่น
5. การให้ความรักกับผู้อื่น และรับความรักจากผู้อื่น
6. ความไม่วิตกกังวล ไม่หวาดกลัวต่อการมีชีวิตอยู่

3. แนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในผู้สูงอายุ (psycho-social changes in the aged)

ผู้สูงอายุในสังคมเพิ่มจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็ว เขาเหล่านั้นเปรียบเสมือนชนกลุ่มน้อยของสังคม เขาจะมีความรู้สึกที่ต้องทนตกเป็นเบี้ยล่างของผู้ที่อ่อนวัยกว่า ทำให้เกิดการแยกตัวต่อต้าน และรู้สึกว่าไม่เป็นที่ยอมรับ จากความรู้สึกว่าตนเป็นชนกลุ่มน้อยนี้เองผู้สูงอายุส่วนใหญ่จึงมักมีพัฒนาการทางคุณลักษณะของบุคลิกภาพตามแบบอย่างของสมาชิกกลุ่มน้อย เช่น อ่อนไหวง่าย ใจน้อย รู้สึกไม่มั่นคง ไม่ปลอดภัยและไม่แน่นอน ช่างพูด ช่างบ่น โกรธง่าย มีพฤติกรรมดอยกลับ คิดถึงแต่ตนเอง วิตกกังวล หึงหวงพ้ออาศัยผู้อื่นมากเกินไป และมีการต่อสู้เพื่อปกป้องตนเอง ลักษณะที่เปลี่ยนแปลงไปของผู้สูงอายุจำแนกได้ 2 ลักษณะ คือ การเปลี่ยนแปลงทางสรีระและจิตใจ และการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ดังมีรายละเอียด ดังนี้ (Hurlock 1978 : 446)

1. การเปลี่ยนแปลงทางสรีระและจิตใจ ได้สรุปการเปลี่ยนแปลงได้ 3 ลักษณะ คือ

1.1 การเรียนรู้และความจำ มนุษย์จะมีการเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต แต่จะเริ่มพร่องลงเมื่ออายุประมาณ 40 - 50 ปี และเมื่ออายุ 70 ปีจะเริ่มเรียนรู้การทำงานได้ยากขึ้น แต่หากพัฒนาวิธีการในการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุให้ดีขึ้น การเรียนรู้สามารถเกิดขึ้นได้แม้วัยสูงอายุ

1.2 ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มนุษย์สามารถมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ใหม่ได้ทุกวัย ในหลาย ๆ ทาง การศึกษาวิจัยใหม่ ๆ พบว่าผู้สูงอายุมักมีความคิดสร้างสรรค์ใหม่ได้แม้ว่าเขาจะไม่ได้รับการศึกษาก็ตาม เขาจะใช้ประสบการณ์ที่ผ่านมาในอดีตช่วยแก้ไข ปรับปรุงและค้นหากางใหม่ที่จะทำให้สถานการณ์นั้นดำเนินต่อไปได้ เขาจะนำเอาประสบการณ์ต่าง ๆ มาเรียบเรียงรวม

เข้าด้วยกันในระดับที่สูงกว่า จับซ้อนมากกว่า และสร้างขึ้นใหม่จริง ๆ ตามความคิดเห็นของเขา ซึ่งมักตรงกับสภาพความเป็นจริงที่คนส่วนใหญ่ต้องการ ผู้สูงอายุก็มีความมั่นคงทางความคิดจนดูเหมือนจะเป็นความคิดที่กล้าแข็ง คือรับและระมัดระวังรอบคอบต่อการตัดสินใจต่าง ๆ ผู้สูงอายุจึงมักไม่ตัดสินใจรวดเร็ว ซึ่งอาจเป็นเพราะต้องการหลีกเลี่ยงความเสี่ยง หรือเพราะกลัวความล้มเหลวจากสิ่งที่เขาได้เรียนรู้จากประสบการณ์ต่าง ๆ ในอดีต แต่ถ้าไม่สามารถจะหลีกเลี่ยงได้ ผู้สูงอายุก็มักจะเลือกเอาสิ่งที่มีความเสี่ยงสูง หรือสิ่งใหม่ ๆ เหมือนกับผู้อ่อนวัยกว่าเหมือนกัน

1.3 สถิติปัญญา ฮอร์น และ แคทเทล (อ้างใน Hurlock) กล่าวถึงองค์ประกอบของสติปัญญาว่ามี 2 ชนิดคือส่วนที่เป็นของเหลวและส่วนที่เป็นของแข็ง สถิติปัญญาส่วนที่เป็นของเหลวคือพื้นฐานทางชีววิทยา ส่วนที่เป็นของแข็งคือปฏิบัติการตอบสนองต่อสภาวะแวดล้อมและการแสดงออก และปรากฏว่าสติปัญญาส่วนที่เป็นของแข็งยังคงอยู่ในสภาพเดิมแม้ว่าวัยจะสูงขึ้น ส่วนสติปัญญาที่เป็นของเหลวมักจะเสื่อมลง ซึ่งหมายถึงว่า ในผู้สูงอายุปกติที่ไม่มีภาวะเจ็บป่วยทางด้านร่างกาย จิตใจ และสามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมได้ดี อาจมีการเปลี่ยนแปลงทางสติปัญญาเสื่อมลงเพียงเล็กน้อย หรืออาจไม่มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมเลยในบุคคลเคียวกันแม้ว่าบุคคลนั้นจะมีการดลดอยลงบ้าง ด้านความรู้ทางการใช้ทักษะหรือในงานที่เร่งรัดเวลาก็ตาม

2. การเปลี่ยนแปลงทางสังคม คลาวเจอร์ และ คลาวเจอร์ (อ้างใน Hurlock) วิจัยพบว่ากล่าวว่าประชากรสูงอายุในประเทศสหรัฐอเมริกา เมื่อเกษียณอายุแล้ว ยังต้องดำรงชีวิตอยู่ในสังคมต่อไป ยังต้องจับจ่ายใช้สอยเพื่อการดำรงชีพ และยังต้องการรับบริการเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพ จึงทำให้ประชากรกลุ่มนี้ต้องเผชิญกับภาวะต่าง ๆ ได้แก่ การเกษียณอายุหรือการออกจากงานที่เคยปฏิบัติอยู่เป็นประจำ ทำให้ต้องเผชิญกับสภาพความสูญเสียต่อไปนี้

2.1 สถานภาพและบทบาททางสังคม สถานภาพทางสังคมของผู้สูงอายุที่เกษียณอายุแล้วส่วนมากยังพยายามที่จะยึดมั่นอยู่กับผลงานหรืองานอาชีพที่ตนเคยทำในอดีต ดังจะเห็นได้ว่าเมื่อเราถามผู้สูงอายุว่า “คุณทำงานอะไร” คำตอบที่มักจะได้รับอยู่เสมอก็คือ “ตอนนี้ฉันออกจากงานแล้ว แต่ฉันเคยเป็น” นั่นก็แสดงให้เห็นชัดว่าเกียรติและคุณค่าของชีวิตของเขาที่ยึดมั่นอยู่กับงานที่เคยทำมาก่อน มิใช่ที่คุณค่าชีวิตที่เขาได้อยู่ในฐานะของบุคคลในปัจจุบัน

2.2 การสมาคมกับเพื่อนฝูง ทางด้านการคบหาสมาคมกับเพื่อนฝูงผู้ร่วมงานนั้น ในขณะที่บุคคลยังประกอบอาชีพอยู่เขามีโอกาสได้พบปะสังสรรค์กับเพื่อนฝูงหลังจากเลิกงาน หรือสุดสัปดาห์มีโอกาสได้พูดคุยเล่นกีฬาด้วยกันในสโมสร ร่วมรับประทานอาหาร แต่เมื่อเกษียณอายุแล้วความเป็นเพื่อนนั้นบางส่วนยังคงเหลืออยู่ บางส่วนที่คบหากันขณะทำงานก็เพียงเพื่อเป็นพื้นฐานสำหรับการติดต่อทางด้านการทำงานเท่านั้น นอกจากนั้น การเหินห่างจากเพื่อนฝูงนั้น อาจเนื่องมาจากความสัมพันธ์ดั้งเดิมและสถานภาพทางด้านเศรษฐกิจของผู้สูงอายุเองทำให้เกิดความรู้สึกลำบากใจที่จะไปพบเพื่อน หรือการเดินทางไม่สะดวก และความอ้างว้างว่าเหวเมื่อเพื่อนฝูงต้องตายจากไป

2.3 ความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจ ผู้สูงอายุยังคงต้องการรายได้ประมาณร้อยละ 65 - 80 ของรายได้เดิมก่อนปลดเกษียณ ซึ่งรายได้ในระดับนี้ก็ยังมีผู้สูงอายุจำนวนมากไม่น้อยที่ได้รับความกระทบกระเทือน และการที่สภาวะทางเศรษฐกิจของผู้สูงอายุลดลงนี้ทำให้ผู้สูงอายุประสบกับความลำบากมากมายหลายประการ ชีวิตในสังคมและการพักผ่อนหย่อนใจถูกจำกัดลง เช่น การให้ของขวัญเพื่อนฝูงและญาติมิตรทำได้น้อยลง ไม่กล้ารับเชิญไปงานเลี้ยงเพราะเกรงว่าจะไม่สามารถเลี้ยงตอบแทนเขาได้ และถ้ารายได้ลดลงเรื่อย ๆ ตามสภาวะเศรษฐกิจในสังคมอาจทำให้ผู้สูงอายุเกิดภาวะทุพโภชนาได้ ที่อยู่อาศัยก็ไม่สามารถที่จะทำนุบำรุงให้อยู่ในสภาพที่ปลอดภัยได้เท่าที่ควร ฯลฯ

2.4 แบบแผนการดำเนินชีวิต การเปลี่ยนแปลงทางแบบแผนการดำเนินชีวิตในสังคมมักจะเนื่องมาจากการสูญเสียสถานภาพทางสังคม ขาดการสังสรรค์กับเพื่อนฝูง และการพักผ่อนหย่อนใจ ซึ่งเขาทำได้อย่างดีเยี่ยม และสะดวกสบายในขณะที่ยังประกอบอาชีพ

2.5 การเปลี่ยนแปลงทางครอบครัว นอกจากการเปลี่ยนแปลงบทบาทสถานภาพทางสังคม การสมาคมกับเพื่อนฝูง ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ และแบบแผนการดำรงชีวิตเดิม ๆ แล้ว ผู้สูงอายุยังต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงทางครอบครัวด้วย

การเปลี่ยนแปลงทางครอบครัวมีลักษณะสำคัญ 2 ลักษณะ คือ

2.5.1 เมื่อถูก ๆ เจริญเติบโต แต่งงานและแยกครอบครัวออกไป

2.5.2 การตายของคู่ครองหรือเพื่อนที่คบหากันมานาน หรือพี่น้องร่วมบิดามารดา

การเปลี่ยนแปลงทั้งสองลักษณะทำให้ผู้สูงอายุต้องเผชิญกับ ความอ้างว้างว่าเหว (loneliness) และ ความโดดเดี่ยว (aloneness)

สรุปแนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของผู้สูงอายุ

จากลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของผู้สูงอายุที่กล่าว ผู้วิจัยจะได้นำไปเป็นกรอบแนวคิด เพื่อใช้เป็นตัวแปรในการศึกษาสภาพทางสังคมของผู้สูงอายุ ดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงสถานภาพและบทบาททางสังคมและหน้าที่การงาน
2. การสมาคมกับเพื่อนฝูง
3. การเปลี่ยนแปลงฐานะทางเศรษฐกิจ
4. การเปลี่ยนแปลงแบบแผนการดำเนินชีวิต
5. การเปลี่ยนแปลงทางครอบครัว ได้แก่
  - สถานภาพสมรส
  - การอยู่อาศัยกับลูกหลาน

4. ทฤษฎีเกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ

ปรากฏการณ์ของความสูงอายุมีความหมายกว้างขวางมาก มีกระบวนการเกิดและปัจจัยที่มีต่อการเกิดความสูงอายุต่าง ๆ กัน ไม่สามารถอธิบายได้ด้วยทฤษฎีใดทฤษฎีหนึ่งเท่านั้น แต่ต้องอาศัยหลาย ๆ ทฤษฎีมาประกอบกัน ทฤษฎีที่ผู้วิจัยนำมาใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ (กชกร สังขชาติ, 2538:20-25)

4.1 ทฤษฎีบทบาททางสังคม (Role Theory) ทฤษฎีนี้ นักสังคมวิทยาพยายามที่จะอธิบายว่า บุคคลจะปรับตัวต่อการเข้าสู่วัยสูงอายุอย่างไร (อ้างถึง Cottrel, 1942 และ Kart, 1976) การปรับตัวจะมีส่วนเกี่ยวข้องกับบทบาทของตนเองและบทบาททางสังคม การปรับตัวจะดีที่สุดในถ้า บุคคลสามารถจะปรับบทบาทของคนให้เข้ากับบทบาททางสังคม บุคคลจะอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขขึ้นอยู่กับการปฏิบัติตนต่อบทบาทที่กำลังปฏิบัติอยู่อย่างเหมาะสม อายุจะเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่งในการที่จะกำหนดบทบาทของแต่ละบุคคล ดังนั้นบุคคลจะปรับตัวต่อการเป็นผู้สูงอายุได้ดีเพียงใดขึ้นอยู่กับความพร้อมของบทบาทของตนเองในแต่ละช่วงของอายุที่ผ่านมา ตั้งแต่วัยเด็ก วัยผู้ใหญ่ จนกระทั่งวัยสูงอายุ ซึ่งบทบาทดังกล่าวจะส่งผลไปถึงการยอมรับบทบาททางสังคมที่จะเปลี่ยนแปลงในอนาคตด้วย

จากการที่สังคมใช้เกณฑ์มาตรฐานทางอายุเป็นตัวกำหนดบทบาท และความเหมาะสมของบุคคลที่จะอยู่ในบทบาทนั้น ๆ เช่น ผู้ที่มีอายุครบ 60 ปี จะต้องเกษียณอายุ ซึ่งเป็นการสูญเสียบทบาทของการทำงานตามหน้าที่ สูญเสียบทบาทของกรมีชีวิตคู่เมื่อมีการถึงแก่กรรมของคู่สมรส เป็นต้น จากการสูญเสียบทบาทดังกล่าว บุคคลทั่วไปต่างก็จะสร้างบทบาททางสังคมของคนขึ้นมาใหม่เพื่อทดแทนบทบาทหน้าที่ที่สูญเสียไป ดังนั้นบทบาททางสังคมที่สร้างขึ้นใหม่จะทดแทนบทบาทที่สูญเสียไปได้ดีเพียงไร ไม่ได้ขึ้นอยู่กับบทบาททางสังคมแต่เพียงอย่างเดียวแต่ขึ้นอยู่กับบุคคลนั้น ๆ มองเห็นคุณค่าของตนเองเป็นสำคัญ (Phillips, 1976 , สุรกุล เจนอบรม, 2534 อ้างถึงใน กชกร สังขชาติ)

จากทฤษฎีบทบาททางสังคม สามารถทำให้บุคคลวัยอื่น ๆ หรือวัยสูงอายุเองจะได้ทราบว่าทำไมผู้สูงอายุบางคนจึงมีปัญหาในการปรับตัวเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ สถาบันครอบครัวเป็นสถาบันที่สำคัญมากที่จะต้องเข้าใจถึงบทบาทของผู้สูงอายุที่ได้สูญเสียไปจากกรที่เคยเป็นหัวหน้าครอบครัว เป็นผู้หารายได้เลี้ยงครอบครัว แต่กลับมีรายได้น้อยลงเพราะเกษียณอายุ สถาบันครอบครัวควรจะส่งเสริมผู้สูงอายุในบทบาทอื่น ๆ เช่น การเป็นบิดา มารดา ปู่ ย่า ตา ยาย เพื่อเป็นร่มโพธิ์ร่มไทรให้ลูกหลาน และลูกหลานควรจะเห็นความสำคัญของผู้สูงอายุ ส่วนในด้านสังคมจะสามารถช่วยเหลือผู้สูงอายุได้มาก โดยการจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุขึ้นในทุกหมู่บ้าน เพื่อจะทำให้ผู้สูงอายุในวัยเดียวกันจะได้พบปะสังสรรค์กัน ประึกษาหารือในการที่จะช่วยเหลือสังคมได้ด้วย ผู้สูงอายุแต่ละคนจะมีความสามารถแตกต่างกันไป เช่น บางคนเคยเป็นครู แพทย์ พยาบาล ตำรวจ หรือนักธุรกิจ เป็นต้น ก็สามารถให้ผู้สูงอายุเหล่านี้ได้ทำงานอาสาสมัครตามความสนใจของแต่ละคนก็จะทำให้บทบาททางสังคมของผู้สูงอายุมีต่อเนื่อง และสามารถทำให้ผู้สูงอายุมีความสุขของบั้นปลายของชีวิตได้ และจากทฤษฎีนี้เป็นการเตรียมตัวของบุคคลวัยอื่น ๆ เพื่อเข้าสู่วัยสูงอายุด้วยการเตรียมพร้อมที่จะรับสถานการณ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคตได้อย่างสงบสุข

✘ 4.2 ทฤษฎีกิจกรรมทางสังคม (Activity Theory) ทฤษฎีนี้อธิบายว่า การปรับตัวของบุคคลมีความสัมพันธ์สูงต่อกิจกรรมทางสังคมและความพึงพอใจในชีวิตของแต่ละบุคคล สำหรับผู้สูงอายุที่เกษียณอายุไปแล้ว อธิบายว่า ถ้าบุคคลใดมีกิจกรรมมากอย่างขึ้นเพียงไรก็สามารถจะปรับตัวได้มากขึ้นเท่านั้น จากแนวคิดนี้จะเห็นว่ากิจกรรมเป็นสิ่งสำคัญสำหรับผู้สูงอายุมากกว่าการลดบทบาท (Role Loss) ทางสังคมลง ทฤษฎีนี้เน้นำถึงการรักษาระดับของกิจกรรมที่จะให้คงไว้และให้เหมาะสมกับกระบวนการความสูงอายุ และจะพบว่าผู้สูงอายุมีทัศนคติเกี่ยวกับตนเอง (Self-Conception) ในทางบวกและการมองโลกในแง่ดีจะมีความกระตือรือร้นในการร่วมกิจกรรมทางสังคมอย่างต่อเนื่อง และทฤษฎีกิจกรรมทางสังคมเชื่อว่าผู้สูงอายุจะมีความสุขในบั้นปลายของชีวิต

ได้จะต้องยอมรับความชราภาพวิทยาของตนเองด้วย (Gerontology) ทฤษฎีกิจกรรมทางสังคมได้เสนอแนะไว้ว่า ควรจะจัดกิจกรรมและบทบาทใหม่ ๆ ให้กับผู้สูงอายุพอสมควร กิจกรรมเหล่านั้นจะช่วยให้ผู้สูงอายุได้พัฒนาในส่วนต่าง ๆ ของร่างกายให้สมวัย กิจกรรมที่น่าจะจัดให้กับผู้สูงอายุได้แก่ งานอดิเรกต่าง ๆ งานอาสาสมัคร และเป็นที่ปรึกษาให้กับหน่วยงานต่าง ๆ เป็นสมาชิกชมรมผู้สูงอายุ เป็นต้น โดยสรุป ทฤษฎีกิจกรรมทางสังคมพิจารณาถึงกิจกรรมที่ผู้สูงอายุได้มีส่วนร่วมมาตั้งแต่วัยกลางคนรวมกับความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุที่ทำให้เกิดความสุขในการดำเนินชีวิตต่อไป

นอกจากนี้ เชื่อว่าสุขภาพก็มีผลต่อการเข้าร่วมกิจกรรมในสังคมด้วย และถ้ากิจกรรมในสังคมหนึ่งสังคมใดลดลงด้วย ผู้สูงอายุที่มีสภาพร่างกายแข็งแรงดี หรือได้ทำประโยชน์ให้กับสังคม จะทำให้ผู้สูงอายุนั้น มีการพัฒนาตนเองต่อบทบาทใหม่อยู่เสมอ

4.3 ทฤษฎีการถดถอยจากสังคม (Disengagement Theory) ทฤษฎีนี้อธิบายว่าบุคคลจะลดบทบาททางสังคมไปตามอายุ คัมมิง (Cumming, 1976 อ้างถึงใน กชกร ศักชาติ) ได้กล่าวไว้ว่าเป็นเรื่องธรรมดา และหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่ผู้สูงอายุจะต้องลดกิจกรรมและบทบาททางสังคมของตนเองเมื่ออายุมากขึ้น การลดบทบาททางสังคมนั้นเป็นการสมยอมทั้งสองฝ่าย คือ ฝ่ายผู้สูงอายุและฝ่ายสังคม กระบวนการถดถอยจากสังคมจะขึ้นอยู่กับประสบการณ์ของแต่ละบุคคล ผู้สูงอายุจะพยายามหลีกเลี่ยงถดถอยออกจากความกดดันของสังคม พยายามลดความผูกพันต่อสังคมให้น้อยลง ทฤษฎีถดถอยจากสังคมเชื่อว่า การที่ผู้สูงอายุลดบทบาททางสังคมของตนเองนั้นเป็นการมอบบทบาทเหล่านั้นให้กับบุคคลที่อยู่ในวัยหนุ่มสาว ซึ่งสามารถจะทำหน้าที่ในบทบาทนั้น ๆ ได้ดีกว่า และเป็นที่ต้องการของสังคมด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคปัจจุบันสังคมต้องการคนรุ่นใหม่เข้าไปทำงาน เพื่อจะได้ทันโลกทันเหตุการณ์

ทฤษฎีนี้ได้บ่งชี้ว่า ผู้สูงอายุหรือสังคมเป็นผู้ถดถอยหนี แต่ผู้สูงอายุจะมีความพอใจอย่างมากถ้าได้มาอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เหมือนเดิม และถ้าสิ่งแวดล้อมดี ลักษณะทางสังคมดี มีการยอมรับ เปิดโอกาสและเคารพในตัวผู้สูงอายุแล้ว จะเป็นเหตุส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเข้ามาร่วมในสังคมมากกว่าที่จะถดถอย แต่การที่ผู้สูงอายุถดถอยจากสังคมก็เนื่องมาจากผู้สูงอายุต้องทิ้งบทบาทเดิม เช่น การเกษียณอายุราชการ ทำให้ความสัมพันธ์ร่วมกับเพื่อนร่วมงานลดลงไป บุตรแยกครอบครัวออกไป คู่สมรสเสียชีวิต หรือตนเองหมดสภาพหัวหน้าครอบครัว สิ่งเหล่านี้เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ผู้สูงอายุถดถอยออกมาจากสังคม

นักทฤษฎีถดถอยจากสังคม มีความเห็นไม่ตรงกับนักทฤษฎีกิจกรรมทางสังคมเพราะเชื่อว่า การถดถอยจากสังคมเป็นเรื่องปกติและเป็นความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุในแต่ละบุคคล ผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะลดกิจกรรมทางสังคมให้น้อยลงเพื่อจะได้ปรับชีวิตให้เข้ากับสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป และต้องการที่จะมาสนใจตนเองให้มากขึ้น จึงเต็มใจที่จะลดบทบาททางสังคมให้น้อยลง การถดถอยจากสังคมพบที่มีความแตกต่างระหว่างบุคคลเป็นพื้นฐาน ดังนั้นกระบวนการภายในตัวบุคคลที่ไม่เท่ากันเป็นเหตุให้มีพฤติกรรมถดถอยจากสังคมไม่เท่ากัน (เพ็ญแข ประจณปิจจณี ก้งใน กชกร สังขชาติ ,2538:23)

4.4 ทฤษฎีบุคลิกภาพทางสังคม (Personality Theory) ทฤษฎีนี้เป็นผลมาจากการศึกษาเพื่อหาข้อขัดแย้งของทฤษฎีการถดถอยออกจากสังคม และทฤษฎีการมีกิจกรรมร่วมกัน นิวการ์เทน (Neugarten) ได้ศึกษาในปี 1964 และนำทฤษฎีทั้งสองมาวิเคราะห์ พบว่า การที่ผู้สูงอายุจะมีความสุข และมีกิจกรรมร่วมกันนั้นขึ้นกับบุคลิกภาพ และแบบแผนของชีวิตของแต่ละคน เช่น ผู้สูงอายุที่ชอบกิจกรรมร่วมกันในสังคม ก็จะมีกิจกรรมเหมือนเดิมเมื่อมีอายุมากขึ้น ส่วนผู้สูงอายุที่ชอบสันโดษไม่เคยมีบทบาทในสังคมมาก่อน ก็ย่อมจะแยกตัวเองออกจากสังคมเมื่ออายุมากขึ้น

ทฤษฎีนี้มีหลายรูปแบบที่ผู้สูงอายุจะแสดงออกมา รูปแบบนั้น ๆ จะสะท้อนถึงปฏิกริยาจับข้อระหว่างบุคลิกภาพของแต่ละคน และสภาพแวดล้อมของสังคม โดยทั่วไปจะสะท้อนให้เห็นถึงอุปนิสัย การตัดสินใจ ความพอใจ อารมณ์ ซึ่งแต่ละคนมีแบบแผนมาตั้งแต่วัยต้น ๆ ของชีวิต รูปแบบของการตัดสินใจของทฤษฎีนี้เน้นที่ บุคลิกภาพ กิจกรรม และความพอใจในชีวิต

4.5 ทฤษฎีระดับชั้นอายุทางสังคม (Age Stratification Theory) ทฤษฎีระดับชั้นอายุทางสังคมอธิบายถึงความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นในกลุ่มอายุที่ต่างต่างกัน โดยกำหนดอายุเป็นเกณฑ์ที่จะกำหนดบทบาทและหน้าที่ของนักเรียน สามเณร-ภรรยา วัยทำงาน หรือผู้ที่เกษียณอายุ เป็นต้น

จากการศึกษาทฤษฎีระดับชั้นอายุทางสังคม ทำให้ทราบว่า บทบาทและหน้าที่ของแต่ละบุคคลถูกกำหนดโดยสังคม สังคมจะให้คุณค่า ให้ความสำคัญกับระดับชั้นอายุในวัยทำงานมากกว่าระดับชั้นอายุทางสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในสังคมยุคใหม่ของชาวตะวันตก ต้องการคนในวัยทำงานมากกว่าวัยอื่น ๆ ในโลก (กชกร สังขชาติ,อ้างแล้ว)

สรุปแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ

จากทฤษฎีบทบาททางสังคม ทฤษฎีกิจกรรมทางสังคม ทฤษฎีถดถอยจากสังคม ทฤษฎีบุคลิกภาพทางสังคม และทฤษฎีระดับชั้นอายุทางสังคม สามารถสรุปแนวคิดเพื่อใช้เป็นแนวทางในการวิจัย ดังนี้

1. ผู้สูงอายุจะปรับตัวได้ดีเมื่อสามารถยอมรับบทบาทของคนในช่วงวัยสูงอายุ ซึ่งเป็นบทบาทที่เปลี่ยนแปลงไปจากบทบาทที่เคยมีอยู่ก่อนวัยสูงอายุได้ ขณะเดียวกันก็สามารถสร้างบทบาททางสังคมขึ้นมาใหม่เพื่อทดแทนบทบาทเดิมได้เช่นกัน (ทฤษฎีบทบาททางสังคม)
2. ผู้สูงอายุที่มีกิจกรรมทางสังคมมากอย่าง จะมีการปรับตัวทางสังคมได้มาก (ทฤษฎีกิจกรรมทางสังคม)
3. ผู้สูงอายุที่จะมีความสุขในบั้นปลายของชีวิตได้ ต้องยอมรับความชราภาพวิथाาของคนที่ช่วย
4. ผู้สูงอายุส่วนใหญ่พึงพอใจที่จะลดกิจกรรมทางสังคมให้น้อยลง และสนใจตนเองมากขึ้น (ทฤษฎีถดถอยจากสังคม)
5. ผู้สูงอายุเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมมากขึ้นขึ้นอยู่กับความพึงพอใจของผู้สูงอายุ (ทฤษฎีบุคลิกภาพ)

5. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาความต้องการและการปรับตัวทางสังคมของผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ยังไม่มีผู้ใดที่ได้ศึกษาประเด็นดังกล่าวโดยตรง ส่วนใหญ่จะทำการศึกษาด้านสุขภาพและความพึงพอใจของผู้สูงอายุ โดยเลือกกลุ่มเป้าหมายจากชมรมผู้สูงอายุ และบ้านพักคนชราต่าง ๆ หากมิได้ศึกษากลุ่มผู้สูงอายุในชุมชน ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับผู้สูงอายุสรุปพอเป็นสังเขปได้ดังนี้

เสาวณี กานต์เชารักษ์ (2524 : 64 อ้างถึงใน สุทธิพันธ์ พิกสุวรรณ : 24) ศึกษารายได้ของผู้สูงอายุ พบว่า ผู้สูงอายุที่มีรายได้เป็นของตนเอง จะมีความมั่นใจในคุณค่าของตนเอง และมีความรู้สึกว่าคุณค่าของตนเองสามารถทำประโยชน์ให้แก่ครอบครัวและสังคมได้อีก

เขมิกา ยามะรัต (2527 อ้างถึงใน สุทธิพันธ์ พิภสุวรรณ : 24) ศึกษาความพึงพอใจในชีวิตของคนชรา ซึ่งเป็นกลุ่มข้าราชการบำนาญพบว่า ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในชีวิตมากที่สุดคือ การมีส่วนร่วมทางสังคม รองลงมาคือ ความสัมพันธ์กับครอบครัว สุขภาพ ฐานะทางเศรษฐกิจ และความสัมพันธ์กับญาติ ส่วนปัจจัยอื่น ๆ มีผลกระทบต่อความพึงพอใจในชีวิตน้อยต่อระดับความพึงพอใจของกลุ่มตัวอย่าง

วรัญ คันชัยสวัสดิ์ และบุญนำ วงศ์เชาว์วัฒน์ (2528 : บทคัดย่อ อ้างใน สุทธิพันธ์ พิภสุวรรณ : 25) ศึกษาเปรียบเทียบสุขภาพจิตของผู้สูงอายุที่อยู่กับครอบครัวในชุมชนกับผู้สูงอายุที่อยู่ในสถานสงเคราะห์คนชรา จำนวน 29: 31 คน ผลการวิจัยพบว่าร้อยละ 40 เป็นโรคของความวิตกกังวลและโรคประสาทซึมเศร้าในกลุ่มผู้สูงอายุที่อยู่ในสถานสงเคราะห์ และมีเพียงร้อยละ 15 เท่านั้น ในกลุ่มผู้สูงอายุที่อยู่กับครอบครัว ซึ่งแสดงให้เห็นความแตกต่างของผู้สูงอายุที่อยู่ในสถานสงเคราะห์ของผู้สูงอายุ และไม่ขึ้นกับการปรับตัวทางด้านอารมณ์

ฉันทนา ภาณุจนพณี (2530 อ้างถึงใน สุทธิพันธ์ พิภสุวรรณ : 25) ศึกษาความสัมพันธ์อัตมโนทัศน์ (ความเชื่อ ความรู้สึกนึกคิด การรับรู้ และค่านิยม) กับการมีกิจกรรมในสังคมของผู้สูงอายุ ผลการศึกษาพบว่า อัตมโนทัศน์มีผลทางบวกกับการร่วมกิจกรรมของผู้สูงอายุอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ผู้สูงอายุที่มีกิจกรรมและบทบาทในสังคมมาก จะมีอัตมโนทัศน์ในทางบวก คือมีความพึงพอใจในชีวิตมาก

จารุพันธ์ สมบูรณ์สิทธิ์ (2534) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางประชากร กิจกรรมในการดำเนินชีวิตประจำวัน กับความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ โดยเลือกกลุ่มตัวอย่างที่เป็นสมาชิกในชมรมพัฒนาสุขภาพผู้สูงอายุวิทยาลัยพยาบาลราชบุรีจำนวน 303 คน พบว่า ผู้สูงอายุมีความพึงพอใจในชีวิตอยู่ในระดับสูง มีกิจกรรมในการดำเนินชีวิตประจำวันอยู่ในระดับปานกลาง กิจกรรมในการดำเนินชีวิตประจำวันและปัจจัยทางประชากร ได้แก่ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา รายได้ ลักษณะการอยู่อาศัยและภาวะสุขภาพมีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ รวมทั้งภาวะสุขภาพ กิจกรรมในการดำเนินชีวิตประจำวัน และลักษณะการอยู่อาศัยสามารถร่วมกันทำนายความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุได้ถึงประมาณร้อยละ 61 อีกทั้งได้พบว่า ปัจจัยทางประชากรมีความสัมพันธ์กับกิจกรรมในการดำเนินชีวิตประจำวัน ยกเว้น เพศ

มณฑนา เจริญกุล (2534) ศึกษาแรงสนับสนุนทางสังคม ความสามารถในการดูแลตนเอง และภาวะสุขภาพของผู้สูงอายุ โดยเลือกกลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุที่มีภูมิลำเนาอยู่ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก และมารับบริการที่ศูนย์ส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ วิทยาลัยพยาบาลพุทธชินราช จังหวัดพิษณุโลก จำนวน 100 ราย พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยพื้นฐานบางประการ โดยเฉพาะแรงสนับสนุนทางสังคมมีความสัมพันธ์กับความสามารถในการดูแลตนเองและภาวะสุขภาพ รวมทั้งความสามารถในการดูแลตนเองมีความสัมพันธ์กับภาวะสุขภาพ

สุวิมล พนาวิมลกุล (2534) ได้ศึกษาอัตมโนทัศน์ ความสามารถในการดูแลตนเอง และคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ โดยศึกษากลุ่มผู้สูงอายุทั้งหมดที่เป็นสมาชิกของชมรมผู้สูงอายุจังหวัดหนองคาย จำนวน 106 ราย พบว่า อัตมโนทัศน์มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความสามารถในการดูแลตนเอง และคุณภาพชีวิต ในขณะที่ความสามารถในการดูแลตนเองก็มีความสัมพันธ์ทางบวกกับคุณภาพชีวิต และยังพบว่า ปัจจัยพื้นฐานเรื่อง สถานภาพสมรส มีความสัมพันธ์ทางบวกกับอัตมโนทัศน์ ความสามารถในการดูแลตนเองและคุณภาพชีวิตตามลำดับ และปัจจัยพื้นฐานเรื่องรายได้ พบว่า มีความสัมพันธ์ทางบวกกับอัตมโนทัศน์ ความสามารถในการดูแลตนเอง และคุณภาพชีวิตตามลำดับ ส่วนปัจจัยพื้นฐานเรื่องจำนวนปีที่ได้รับการศึกษาในโรงเรียนพบว่า มีความสัมพันธ์ทางบวกกับอัตมโนทัศน์ ความสามารถในการดูแลตนเอง และคุณภาพชีวิต ตามลำดับเช่นกัน

ดวงพร รัตนอมรชัย (2535) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยลักษณะส่วนบุคคล การรับรู้ภาวะสุขภาพ และการรับรู้การควบคุมสุขภาพ กับวิถีชีวิตของผู้สูงอายุในจังหวัดอ่างทอง โดยเลือกกลุ่มตัวอย่างคือผู้สูงอายุในจังหวัดอ่างทอง จำนวน 400 คน พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ (ร้อยละ 79.1) มีวิถีชีวิตโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง มีการรับรู้ภาวะสุขภาพอยู่ในระดับสูง ร้อยละ 70.2 มีการรับรู้การควบคุมสุขภาพโดยความเชื่ออำนาจภายในคนอยู่ในระดับสูง ร้อยละ 78.8 มีการรับรู้การควบคุมสุขภาพโดยความเชื่ออำนาจผู้อื่นอยู่ในระดับปานกลาง ร้อยละ 41.2 และมีการรับรู้การควบคุมสุขภาพโดยความเชื่ออำนาจความบังเอิญอยู่ในระดับสูง ร้อยละ 58.8 ปัจจัยลักษณะส่วนบุคคลทุกปัจจัย ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส รายได้ของผู้สูงอายุและเขตที่อยู่อาศัยที่แตกต่างกัน มีผลทำให้ผู้สูงอายุมีวิถีชีวิตของผู้สูงอายุโดยรวมแตกต่างกัน ส่วนปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของผู้สูงอายุโดยรวม ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส รายได้ของผู้สูงอายุ เขตที่อยู่อาศัย การรับรู้ภาวะสุขภาพ การรับรู้การควบคุมสุขภาพโดยความเชื่ออำนาจในตน การรับรู้การควบคุมสุขภาพโดยความเชื่ออำนาจผู้อื่น และการรับรู้การควบคุมสุขภาพโดยความเชื่ออำนาจความบังเอิญ และพบว่าปัจจัยที่สามารถทำนายวิถีชีวิตของผู้สูงอายุโดยรวมได้ดีที่สุดเรียงตามลำดับคือ การรับรู้ภาวะสุขภาพ ระดับการศึกษา รายได้ของผู้สูงอายุ การรับรู้การควบคุม

คุณภาพโดยความเชื่ออำนาจผู้อื่น และการรับรู้การควบคุมสุขภาพ โดยความเชื่ออำนาจความบังเอิญ โดยสามารถร่วมกันอธิบายการเปลี่ยนแปลงคะแนนของวิถีชีวิตของผู้สูงอายุโดยรวมได้ร้อยละ 38.2

ปีทมา อมรสิริสมบุรณ์ (2535) ศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อภาวะการทำงานของผู้สูงอายุในประเทศไทย โดยศึกษาผู้สูงอายุที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป และแบ่งกลุ่มเป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มผู้สูงอายุที่ทำงาน และกลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่ได้ทำงาน ซึ่งได้ใช้ข้อมูลจากโครงการสำรวจภาวะการทำงานในประเทศไทย (การสำรวจแรงงาน) พ.ศ. 2532 รอบที่ 3 โดยทำการคัดเลือกข้อมูลเฉพาะผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปทั้งหมดทั้งประเทศประมาณ 8,196 ราย ผลจากการวิเคราะห์ข้อมูล พบว่า ผู้สูงอายุไทยทำงานเชิงเศรษฐกิจร้อยละ 38 โดยผู้สูงอายุชายมีส่วนร่วมในแรงงานมากกว่าผู้สูงอายุหญิง และอาชีพส่วนใหญ่ที่ผู้สูงอายุทำคือ อาชีพเกษตรกร เมื่อพิจารณาจากกลุ่มผู้สูงอายุที่ทำงาน และกลุ่มที่ไม่ทำงาน พบว่า มีลักษณะที่แตกต่างกันบางประการคือ กลุ่มผู้สูงอายุที่ทำงานส่วนใหญ่เป็นเพศชาย สมรส จบป.4 และอยู่ในครอบครัวเดี่ยว แต่กลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่ทำงานส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีสถานภาพเป็นหม้าย หย่า แยกกันอยู่ ไม่มีการศึกษา และอยู่ในครอบครัวชาย และผู้สูงอายุทั้งสองกลุ่มนี้มีลักษณะที่เหมือนกันคือ ส่วนใหญ่ยังคงมีบทบาทในครัวเรือนโดยได้รับการยกย่อง นับถือให้เป็นหัวหน้าครัวเรือนอยู่

จากการวิเคราะห์ความแปรปรวน (Analysis of Variance : ANOVA) และการวิเคราะห์การจำแนกหมู่ (Multiple Classification : MCA) เพื่อวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ในลักษณะย่อยของตัวแปรอิสระต่าง ๆ ที่มีต่อตัวแปรตาม พบว่า ปัจจัยด้านประชากร ด้านครัวเรือน และด้านภูมิศาสตร์มีความสัมพันธ์ต่อภาวะการทำงานของผู้สูงอายุอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยภาคมีความสัมพันธ์มากที่สุด รองลงมาคือ โครงสร้างครอบครัวและการศึกษา ซึ่งตัวแปรเหล่านี้สามารถอธิบายความผันแปรของภาวะการทำงานของผู้สูงอายุชายได้ร้อยละ 26 และหญิงร้อยละ 18

ในการพิจารณาอาชีพพบว่า ปัจจัยด้านประชากร และด้านภูมิศาสตร์มีความสัมพันธ์ต่ออาชีพของผู้สูงอายุอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยเขตที่อยู่อาศัยมีความสัมพันธ์มากที่สุด รองลงมาคือภาค ซึ่งตัวแปรอิสระสามารถอธิบายความผันแปรในอาชีพของผู้สูงอายุชายได้ร้อยละ 31 และหญิงได้ร้อยละ 29

เมื่อพิจารณาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อชั่วโมงทำงาน/สัปดาห์ของผู้สูงอายุ อาชีพนอกภาคเกษตรอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และสามารถอธิบายความผันแปรในจำนวนชั่วโมงทำงาน/สัปดาห์ของอาชีพเกษตรกรได้ร้อยละ 11 โดยตัวแปรภาคมีความสัมพันธ์สูงสุด รองลงมาคือ เพศ และสถานภาพสมรส

นอกจากนี้การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของปัจจัยต่าง ๆ กับเหตุผลที่ไม่พร้อมทำงานของผู้สูงอายุโดยวิเคราะห์เฉพาะกลุ่มอายุ 60-69 ปี พบว่า มีเพียงการศึกษาที่มีความสัมพันธ์กับเหตุผลที่ไม่พร้อมทำงานสูงที่สุด และสามารถอธิบายความผันแปรได้น้อยมากเพียงร้อยละ 4 เท่านั้น

สรุปการศึกษาปัจจัยทั้ง 3 ด้านที่มีความสัมพันธ์คือภาวะการทำงาน อาชีพ ชั่วโมงทำงาน/สัปดาห์ พบว่า ภาคเป็นตัวแปรที่มีความสัมพันธ์สูงสุด เนื่องจากมีความแตกต่างกันในแต่ละภาคอย่างเห็นได้ชัดคือ เรื่องของฐานะทางเศรษฐกิจโดยพิจารณาจากรายได้เฉลี่ยของครัวเรือนในแต่ละภาคที่แตกต่างกันคือ รายได้เฉลี่ยของครัวเรือนในกรุงเทพมหานครมีสูงสุด แต่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีต่ำสุด นอกจากนี้ความแตกต่างในเรื่องของการถือครองพื้นที่เกษตรที่มีจำนวนแตกต่างกันในแต่ละภาค ซึ่งกรุงเทพมหานครมีพื้นที่เกษตรน้อยที่สุด ดังนั้น สิ่งเหล่านี้มีส่วนทำให้ภาคมีความสัมพันธ์สูงสุด และการศึกษาเหตุผลที่ไม่พร้อมทำงานพบว่า การศึกษามีความสัมพันธ์ต่อเหตุผลที่ไม่พร้อมทำงานเพราะความชราภาพมากที่สุด

จากผลการศึกษานี้มีประเด็นที่น่าสนใจคือ ลักษณะโครงสร้างครัวเรือนที่ผู้สูงอายุอยู่ได้เปลี่ยนแปลงไปจากอดีต โดยผู้สูงอายุอยู่ในครอบครัวขยายและครอบครัวเดี่ยวลดลง แต่มีผู้สูงอายุที่อยู่ในครัวเรือนคนเดียวเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 11 จากเดิมร้อยละ 8 ในปี 2523 ซึ่งแสดงให้เห็นถึงแนวโน้มที่สภาพสังคมมีความเอื้ออาทรผู้สูงอายุน้อยลง อาจเนื่องมาจากสภาพเศรษฐกิจที่บีบรัดจึงทำให้ลูกหลานไม่มีเวลาดูแล นอกจากนี้พบว่า ผู้สูงอายุที่ไม่ได้ทำงานส่วนใหญ่อยู่ในครอบครัวขยาย ซึ่งเป็นครอบครัวใหญ่ มีคนหลายรุ่นอายุอยู่ด้วยกัน ซึ่งมีส่วนทำให้ชีวิตในวัยชราของผู้สูงอายุอบอุ่น มีคนดูแลช่วยเหลือเมื่อเขาไม่สามารถดูแลตนเองได้

สายชนดี เจริญชา (2535) ศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อความซึมเศร้าของผู้สูงอายุในเขตชนบท : กรณีศึกษาผู้สูงอายุในเขตอำเภอบรรพตพิสัย จังหวัดนครสวรรค์ จำนวน 350 คน พบว่า อายุ อาชีพ รายได้ งานอดิเรก และสถานภาพของสุขภาพกาย มีความสัมพันธ์กับการเกิดความซึมเศร้าในผู้สูงอายุอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ < 0.05 ส่วน เพศ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา ลักษณะครอบครัว สัมพันธภาพในครอบครัว และการมีส่วนร่วมในสังคม ไม่มีความสัมพันธ์กับการเกิดความซึมเศร้าในผู้สูงอายุ ด้านความสามารถในการทำนายความซึมเศร้าของผู้สูงอายุพบว่า ตัวแปร รายได้ มีความสามารถในการทำนายความซึมเศร้าของผู้สูงอายุได้มากที่สุด รองลงมาคือสถานภาพของสุขภาพ งานอดิเรก และสัมพันธภาพในครอบครัว ตามลำดับ

สุทธิศรี กระจุกสิทธิ์โชค (2535) ได้ศึกษาแรงสนับสนุนทางสังคม ความเชื่ออำนาจภายใน-ภายนอกคน ด้านสุขภาพและความสามารถในการดูแลตนเองของผู้สูงอายุ โดยศึกษากลุ่มผู้สูงอายุที่มารับบริการที่ศูนย์บริการทางสังคมผู้สูงอายุดินแดง กรุงเทพมหานคร จำนวน 149 ราย พบว่าระยะเวลาในการศึกษา แรงสนับสนุนทางสังคม ความเชื่ออำนาจภายในคน และความเชื่ออำนาจผู้อื่น มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความสามารถในการดูแลตนเอง เมื่อวิเคราะห์ด้วยการถดถอยพหุคูณเพื่อทดสอบอำนาจการทำนายของปัจจัยพื้นฐาน แรงสนับสนุนทางสังคมและความเชื่ออำนาจภายใน-ภายนอกคน ด้านสุขภาพคือความสามารถในการดูแลตนเอง พบว่า แรงสนับสนุนทางสังคม ความเชื่ออำนาจภายในคน ความเชื่ออำนาจผู้อื่น และระยะเวลาในการศึกษาสามารถทำนายความสามารถในการดูแลตนเองของผู้สูงอายุได้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และแรงสนับสนุนทางสังคมเป็นตัวทำนายที่ดีที่สุด ซึ่งตัวแปรทั้งหมดนี้ สามารถอธิบายความแปรปรวนของความสามารถในการดูแลตนเองได้ ร้อยละ 57.05 และมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < .001$)

ทัศนีย์ เกริกกุลธร (2536) ได้ทำการศึกษาการสนับสนุนทางสังคมและการปรับตัวของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลเมืองสระบุรี ผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป จำนวน 170 ราย พบว่า

1. การสนับสนุนทางสังคมและการปรับตัวของผู้สูงอายุอยู่ในระดับปานกลาง
2. การสนับสนุนทางสังคมมีความสัมพันธ์ทางบวกกับการปรับตัวของผู้สูงอายุอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 ($r = .4218$)
3. การสนับสนุนทางสังคมของผู้สูงอายุมีความแตกต่างกันตามเพศ และสถานภาพสมรสอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
4. ผู้สูงอายุที่อยู่ในครอบครัวชายมีการสนับสนุนทางสังคมมากกว่าผู้สูงอายุที่อยู่ในครอบครัวเดี่ยวอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
5. การปรับตัวของผู้สูงอายุมีความแตกต่างกันตามเพศและลักษณะครอบครัวอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
6. ผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรสคู่มิการปรับตัวดีกว่าผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรสเดี่ยวอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
7. ผู้สูงอายุที่มีรายได้เพียงพอกับการสนับสนุนทางสังคมและการปรับตัวดีกว่าผู้สูงอายุที่มีรายได้ไม่เพียงพออย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และ .001 ตามลำดับ

เซอร์ ทงเพ็ญ (2537) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความกลัวสภาพการสูงอายุ ความเข้มแข็งในการมองโลก การระลึกถึงความหลัง การสนับสนุนทางสังคมและปัจจัยทางชีวสังคมกับความผาสุกในชีวิตของผู้สูงอายุ. โดยศึกษากลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุที่เป็นสมาชิกชมรมผู้สูงอายุ ซึ่งมีอายุ 60-74 ปี จำนวน 280 ราย พบว่า

1. ผู้สูงอายุในชมรมผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานครมีความผาสุกในชีวิตระดับปานกลางค่อนข้างมาก
2. ความกลัวสภาพการสูงอายุมีความสัมพันธ์ทางลบกับความผาสุกในชีวิตและความเข้มแข็งในการมองโลก การสนับสนุนทางสังคมมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความผาสุกในชีวิต อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 ส่วนการระลึกถึงความหลังไม่มีความสัมพันธ์กับความผาสุกในชีวิตของผู้สูงอายุ
3. ปัจจัยทางชีวสังคม ได้แก่ ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส และอาชีพครั้งสุดท้ายของผู้สูงอายุ มีความสัมพันธ์กับความผาสุกในชีวิตของผู้สูงอายุ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 .05 และ .01 ตามลำดับ ส่วนเพศ อายุ และฐานะทางเศรษฐกิจของผู้สูงอายุ ไม่มีความสัมพันธ์กับความผาสุกในชีวิตของผู้สูงอายุ
4. ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาสูง มีความผาสุกในชีวิตมากกว่าผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาปานกลาง และต่ำ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
5. ผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรสคู่ มีความผาสุกในชีวิตมากกว่าผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรสไม่มีคู่ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
6. ผู้สูงอายุที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูง มีความผาสุกในชีวิตมากกว่าผู้สูงอายุที่มีฐานะทางเศรษฐกิจปานกลางและต่ำ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
7. ผู้สูงอายุเพศชายและเพศหญิงมีความผาสุกในชีวิต ไม่แตกต่างกัน
8. ผู้สูงอายุที่มีอายุแตกต่างกันมีความผาสุกในชีวิตไม่แตกต่างกัน
9. ผู้สูงอายุที่มีอาชีพรับราชการ หรือทำงานในรัฐวิสาหกิจ มีความผาสุกในชีวิตมากกว่าผู้สูงอายุที่มีอาชีพอิสระ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01
10. ผู้สูงอายุที่มีการระลึกถึงความหลังทางด้านบวก มีความผาสุกในชีวิตมากกว่าผู้สูงอายุที่มีการระลึกถึงความหลังทางด้านลบ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

11. ตัวแปรที่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 ในการทำนายความผาสุกในชีวิตของผู้สูงอายุ ตามลำดับความสำคัญ คือ ความเข้มแข็งในการมองโลก การสนับสนุนทางสังคม ความกลัวสภาพการสูงอายุ และระดับการศึกษา โดยที่ตัวแปรกลุ่มนี้สามารถทำนายความผาสุกในชีวิตของผู้สูงอายุได้ร้อยละ 56.75 ($R^2 = .5675$) และความสัมพันธ์ร่วมระหว่างตัวแปร มีค่าเท่ากับ 0.75 ($R^2 = 0.75$)

สุทธิพันธ์ พิภสุวรรณ (2537) ศึกษาการปรับตัวของผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์และผู้สูงอายุนอกสถานสงเคราะห์ในเขตกรุงเทพมหานคร โดยศึกษาผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์คนชรา บ้านบางแค จำนวน 75 คน และผู้สูงอายุนอกสถานสงเคราะห์คนชรา คลินิกผู้สูงอายุในโรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า จำนวน 75 คน รวมเป็นจำนวน 150 คน พบว่า

1. ผู้สูงอายุที่อยู่สถานสงเคราะห์ และอยู่นอกสถานสงเคราะห์ มีการปรับตัวแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 โดยที่ผู้สูงอายุนอกสถานสงเคราะห์มีการปรับตัวดีกว่า
2. ผู้สูงอายุที่มีเพศต่างกันมีการปรับตัวแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 โดยที่เพศชายมีการปรับตัวที่ดีกว่า
3. ผู้สูงอายุที่มีระดับอายุต่างกัน มีการปรับตัวแตกต่างกันอย่างไรไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ
4. ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีการปรับตัวแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 โดยที่ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาสูงมีการปรับตัวดีกว่า
5. ผู้สูงอายุที่มีภูมิลำเนาต่างกัน มีการปรับตัวแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 โดยที่ผู้สูงอายุที่มีภูมิลำเนาเดิมอยู่ในกรุงเทพมหานครมีการปรับตัวดีกว่า
6. ผู้สูงอายุที่รายได้ต่างกัน มีการปรับตัวแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยที่ผู้สูงอายุที่มีระดับรายได้สูงมีการปรับตัวดีกว่า
7. ผู้สูงอายุที่มีสภาพครอบครัวต่างกัน มีการปรับตัวแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยที่ผู้สูงอายุที่มีบุตรหลานญาติพี่น้องอยู่มาก มีการปรับตัวดีกว่า
8. ผู้สูงอายุที่เป็นสมาชิกกลุ่มกิจกรรมและไม่เป็นมีการปรับตัวแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 โดยที่ผู้สูงอายุที่เป็นสมาชิกกลุ่มกิจกรรมมีการปรับตัวดีกว่า

อุมาพร อุคตทรัพย์กุล (2537) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ เขตเมืองสุพรรณบุรี โดยศึกษาประชากรผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในชุมชนย่อย เขตเทศบาลเมืองสุพรรณบุรี จำนวน 1,634 ราย เลือกตัวอย่างแบบกลุ่ม 2 ชั้นคอนได้ตัวอย่างผู้สูงอายุทั้งสิ้น 319 คน พบว่า ผู้สูงอายุมีความพึงพอใจในชีวิตเป็นส่วนใหญ่ และความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับ เพศ ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส รายได้ ความพอใจในฐานะการเงิน สัมพันธภาพระหว่างบุคคล กิจกรรมในการดำเนินชีวิต และมีความสัมพันธ์เชิงลบกับอายุ

จากการวิเคราะห์เส้นทางความสัมพันธ์เชิงเหตุและผล พบว่า ปัจจัยที่มีผลทางตรงต่อความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ คือ ความพอใจในฐานะการเงิน สัมพันธภาพระหว่างบุคคลและกิจกรรมในการดำเนินชีวิต ส่วนปัจจัยที่มีผลทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ คือ อายุ รายได้ และภาวะสุขภาพ

ร.ต.อ.หญิงอัญชลี รัชนกุล (2538) ได้ศึกษาความต้องการของผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์คนชราบ้านนครปฐม พบว่า ปัญหาส่วนใหญ่ที่ผู้เข้ารับการสงเคราะห์มีต่อบริการของสถานสงเคราะห์ ได้แก่ ปัญหาด้านการจัดการโดยเฉพาะการขาดแคลนที่เตียงและพยาบาล ปัญหาด้านการจัดแผนผังอาคารที่ไม่สะดวกต่อการทำกิจกรรมของผู้สูงอายุ รวมทั้งปัญหาความไม่สะดวกในการสื่อสารกับภายนอกสถานสงเคราะห์ แต่ผู้รับการสงเคราะห์ส่วนใหญ่ก็มีความพึงพอใจต่อบริการโดยรวมของสถานสงเคราะห์ ซึ่งปัจจัยที่มีผลต่อความพึงพอใจ ปัญหา และความต้องการของผู้รับการสงเคราะห์ต่อบริการของสถานสงเคราะห์มี 2 ปัจจัย คือ ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้สูงอายุ ได้แก่ เพศ ภาวะสุขภาพ สาเหตุการเข้ารับการสงเคราะห์ ระดับการศึกษา สภาพความเป็นอยู่เดิมที่ตนเอง และต่อการเข้ารับการสงเคราะห์ และปัจจัยจากสภาพแวดล้อมในสถานสงเคราะห์ ได้แก่ ระยะเวลาที่เข้ารับการสงเคราะห์ ที่สนะคือผู้สูงอายุด้วยกัน รวมทั้งระบบความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุด้วยกัน และความสัมพันธ์ของผู้สูงอายุกับเจ้าหน้าที่

นงลักษณ์ บุญไทย (2539) ได้ศึกษาความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองของผู้สูงอายุและความสัมพันธ์กับปัจจัยอื่น ๆ โดยศึกษากลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปเข้าร่วมกิจกรรมของชมรมผู้สูงอายุ และผู้สูงอายุที่รับบริการของคลินิกผู้สูงอายุในโรงพยาบาลในกรุงเทพมหานครรวม 4 แห่ง จำนวน 249 คน ผลการวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุในกลุ่มที่ศึกษาร้อยละ 67.9 มีความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองในระดับปานกลาง และร้อยละ 15.3 มีความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองในระดับสูง ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองของผู้สูงอายุอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติคือ การศึกษา รายได้ ความเพียงพอของรายได้ สถานภาพในครอบครัว ปัญหาสุขภาพ ความสามารถในการปฏิบัติกิจวัตรประจำวัน ความช่วยเหลือที่ผู้สูงอายุให้แก่บุตรหลานหรือญาติ ความช่วยเหลือที่ผู้สูงอายุให้แก่

เพื่อน การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของผู้สูงอายุกับบุตรหลานหรือญาติ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของผู้สูงอายุกับเพื่อน และเมื่อวิเคราะห์ถึงปัจจัยที่สามารถร่วมกันทำนายความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองของผู้สูงอายุ พบว่า ปัจจัยที่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 คือ การศึกษา การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของผู้สูงอายุกับบุตรหลานหรือญาติ ปัญหาสุขภาพ ความช่วยเหลือที่ผู้สูงอายุรับจากเพื่อน ความสามารถในการปฏิบัติกิจวัตรประจำวัน และลักษณะครอบครัวโดยปัจจัยเหล่านี้สามารถร่วมกันทำนายความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองของผู้สูงอายุได้ร้อยละ 33.11

เปรมฤดี ศรีรวม (2539) ได้ศึกษาความว้าเหว่และการปรับตัวของผู้สูงอายุในจังหวัดอ่างทอง โดยศึกษากลุ่มตัวอย่างที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป จำนวน 250 คน อาศัยในเขตเมือง และเขตชนบทของจังหวัดอ่างทอง ผลการวิจัยพบว่า ความว้าเหว่มีความสัมพันธ์ทางลบกับการปรับตัวของผู้สูงอายุในจังหวัดอ่างทองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 ($r = -.494$) เพศ รายได้ สถานภาพสมรสที่แตกต่างกันมีผลให้การปรับตัวของผู้สูงอายุแตกต่างกัน สำหรับความว้าเหว่พบว่า รายได้ สถานภาพสมรส ลักษณะครอบครัวที่แตกต่างกัน ทำให้ผู้สูงอายุมีความว้าเหว่แตกต่างกัน การปรับตัวและความว้าเหว่ของผู้สูงอายุไม่แตกต่างกันตามเขตที่อยู่อาศัยและพบว่า ความว้าเหว่ รายได้รวมทั้งสถานภาพสมรสที่สามารถร่วมทำนายการปรับตัวของผู้สูงอายุได้ ร้อยละ 29.70 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001

ส่วนการวิจัยของชาวต่างประเทศ สุทธิพันธ์ พิกสุวรรณ ได้ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องพบความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยต่าง ๆ คือความพึงพอใจของผู้สูงอายุชาวต่างประเทศ ดังนี้

เชคฟีลด์ (1970 อ้างถึงใน สุทธิพันธ์ พิกสุวรรณ : 23) ศึกษาผู้สูงอายุ พบว่า รายได้มีความสัมพันธ์โดยตรงกับความพึงพอใจในชีวิต รายได้ต่ำเป็นผลให้สุขภาพต่ำ นอกจากนี้แล้ว รายได้ยังมีความสำคัญต่อระดับสุขภาพของผู้สูงอายุอีกด้วย

เอ็ดเวิร์ด และเคล็มแมค (1979 อ้างถึงใน สุทธิพันธ์ พิกสุวรรณ : หน้า 23) ศึกษาผู้สูงอายุ พบว่า ปัจจัยด้านรายได้มีผลในการทำนายความพึงพอใจในชีวิต ผู้สูงอายุจำนวนมากที่อยู่ในสภาพยากจน นอกจากนี้แล้วผู้สูงอายุที่มีรายได้น้อยจะหันกลับไปทำงานอีกครั้งหนึ่ง และการมีฐานะเศรษฐกิจต่ำลง ทำให้ความพึงพอใจในชีวิตต่ำลง อีกทั้งรายได้อาจเป็นตัวแปรที่สำคัญในการทำนายความพึงพอใจในชีวิตแตกต่างกัน มีผลทำให้เกิดความผาสุกในครอบครัวต่างกันด้วย

มาร์คเคส และมาร์คิน (1979 : อ้างถึงใน สุทธิพันธ์ หักสุวรรณ : หน้า 23) ศึกษาพบว่า ตัวแปรที่สามารถทำนายความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุได้ดีที่สุด คือ กิจกรรมและสุขภาพ และผู้มีกิจกรรมทั้งทางด้านร่างกาย สังคม และจิตใจ สามารถปรับตัวได้ดี นอกจากนี้แล้วยังพบว่า ผู้สูงอายุที่มีสุขภาพทางกายสมบูรณ์มีอารมณ์ร่าเริงน้อยกว่าผู้สูงอายุที่มีสุขภาพทางกายอ่อนแอ และผู้สูงอายุที่สูญเสียบทบาท และมีกิจกรรมในสังคมน้อย จะมีอึดอัดในทัศนคติทางลบ ความพึงพอใจในชีวิตจะลดลงด้วย

จากแนวคิดทฤษฎีที่ได้กล่าวมา ผู้วิจัยจะได้นำมาใช้เป็นแนวทาง ในการกำหนด กรอบแนวคิดในการศึกษา โดยกำหนดเป็นตัวแปร ดังนี้

1. ตัวแปรปัญหา กำหนดให้ความต้องการและการปรับตัวทางสังคมของผู้สูงอายุเป็นตัวแปรปัญหา
2. ตัวแปรอิสระ กำหนดให้ลักษณะทางประชากร และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นตัวแปรอิสระ
  - 2.1 ลักษณะทางประชากร ได้แก่ เพศ ภาวะสุขภาพ การศึกษา และเขตจังหวัด
  - 2.2 การเปลี่ยนแปลงทางสังคม ได้แก่ สถานภาพและบทบาท การสมาคมกับเพื่อนฝูง ฐานะทางเศรษฐกิจ แบบแผนการดำเนินชีวิต และโครงสร้างครอบครัว
3. ตัวแปรตาม กำหนดให้ความต้องการทางสังคมและการปรับตัวทางสังคมของผู้สูงอายุเป็นตัวแปรตาม
  - 3.1 ความต้องการ หมายถึง ความต้องการด้านฐานะความเป็นอยู่ ความต้องการด้านความรัก ความอบอุ่น ความต้องการการยอมรับ การรู้สึกตนมีคุณค่า และความต้องการด้านการแสวงหาตนเอง
  - 3.2 การปรับตัวทางสังคม หมายถึง การรู้จักตนเองและคุณค่าตนเอง การมีความมั่นคงทางจิตใจ การรับฟังและทำความเข้าใจผู้อื่น การให้ความรัก และรับความรักจากผู้อื่น การไม่วิตกกังวลและหวาดกลัว

แผนภาพที่ 2

กรอบแนวคิดที่ 1 ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความต้องการ
ของผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล

แผนภาพที่ 3

กรอบแนวคิดที่ 2 ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปรับตัวทางสังคม
ของผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล

